

Gemeente Schoon

Handleiding Wijkscan zwerfafval

De wijk in beeld in 5 stappen



www.gemeenteschoon.nl



Inhoudsopgave

Inhoudsopgave

Wijkscan zwerfafval	2
Aanleiding en doel van de wijkscan	2
Voor wie is de wijkscan bedoeld?	3
Opbouw en organisatie Wijkscan	4
Stappenplan	4
Betrokkenheid van lokale partners	5
Stap 1: Wijkbeschrijving	6
Gegevens van de wijk ordenen	6
Risicoprofiel opstellen	7
Stap 2: Zwerfafval in de wijk	8
Verzamelen gegevens over zwerfafval	8
Schouw uitvoeren	8
Gesprekken met deskundigen	9
Opstellen Zwerfafvalkaart	9
Stap 3: Organisatie	10
In kaart brengen organisatie	10
Inspanningenmatrix invullen	11
Stap 4: Analyse en oplossingen	12
Vaststellen problematiek en oorzaken	12
Inventariseren oplossingsrichtingen	13
Stap 5: Vervolgaanpak	16
Eindrapportage	16
Regie en vervolgafspraken	16
Bijlagen	
Bijlage 1 Draaiboek wijkscan	18
Bijlage 2 Agenda slotbijeenkomst	19
Bijlage 3 Theoretische basis	20
Bijlage 4 Bronnen	23

Wijkscan zwerfafval



Aanleiding en doel van de wijkscan

Zwerfafvalproblematiek aanpakken

Zwerfafval vormt een grote bron van ergernis onder burgers. Samen met vandalisme en hondenpoep behoort zwerfafval tot de standaard klachten top 3. In het kader van het programma Gemeente Schoon ontwikkelde Agentschap NL in samenwerking met Seinpost Adviesbureau de *Wijkscan zwerfafval*. De snoeproutes en de buurtshow zijn bestaande voorbeelden van initiatieven om zwerfafval aan te pakken. Deze projecten richten zich vooral op een specifieke locatie of doelgroep. De Wijkscan zwerfafval maakt het mogelijk om ook een verbinding te maken tussen de problematiek en de kenmerken van de wijk. In een hoogbouwwijk waar vooral wordt gewoond, hoopt zwerfafval zich anders op dan in een bedrijvige stadswijk. Ook in uw gemeente verschillen de wijken van elkaar en daarmee ook de zwerfafvalproblematiek!

Concreet instrument en inzicht in de problematiek

De wijkscan is een praktisch instrument waarmee de problematiek rondom zwerfafval in een bepaald gebied nauwkeurig en systematisch in kaart wordt gebracht samen met de betrokkenen in de wijk.

Deze analyse geeft vervolgens zicht op aangrijpingspunten en mogelijke oplossingen voor de zwerfafvalproblematiek in de wijk. Het eindresultaat bestaat uit een rapport met een heldere analyse en concrete aanbevelingen. Daarnaast maakt het ook onderscheid tussen de vormen van inzet om de problematiek aan te pakken. Het kan een goed idee zijn de wijkscan in meerdere wijken te houden. Door de wijkscan vervolgens (twee)jaarlijks te herhalen, blijkt of de acties en oplossingen hun vruchten hebben afgeworpen. Een goede onderlegger voor beleid dus!

Voor wie is de wijkscan bedoeld?

Wijken in de stad met een multifunctioneel karakter

Voor in sterk verstedelijkte wijken met een breed scala aan zwerfafvalproblemen

Nieuwe ideeën!

In Enschede werd op alle fronten wat gedaan. De wijkscan bracht echter ook nieuwe initiatieven. Zo zijn de gemeente en bewoners op een braakliggend terrein waar veel zwerfafval lag een tijdelijke buurtmoestuin gestart.

(snoeproutes, zwerfafval, dumpingen), kan de Wijkscan zwerfafval een nuttig instrument zijn. Het instrument is ook zeer geschikt om de situatie in de verschillende wijken met elkaar te vergelijken.

Participatie van veel partners

De Wijkscan helpt een gemeente om samen met verschillende partijen de zwerfafvalproblematiek in de wijk te analyseren en te definiëren wat de belangrijkste problemen zijn en welke ideeën er bestaan om oplossingen te bieden. Hiervoor is het nadrukkelijk de bedoeling om professionals zoals wijkbeheerders samen te brengen, maar ook de bewoners en ondernemers te betrekken. Het is nuttig gebleken dat bestaande structuren en initiatieven betrokken worden bij de aanpak van zwerfafval in de wijk.

Trekker voorop en partners eromheen

De Wijkscan is zinvol wanneer de gemeentelijke trekker (bijvoorbeeld de wijkmanager) tijd en inzet vrij kan maken voor vier à vijf dagen gedurende een doorloop

tijd van twee maanden. Daarnaast dient er ruimte te zijn (financieel, organisatorisch) om ook daadwerkelijk iets te doen met de uitkomsten en ideeën na de Wijkscan zwerfafval. De gemeentelijke trekker zal de partners enthousiast moeten maken, dus competenties als communicatievaardig en kennis van de wijk zijn erg handig.

Aan de slag!

Voor u ligt de handleiding voor de uitvoering van de Wijkscan Zwerfafval. In het stappenplan in de handleiding worden de verschillende onderdelen toegelicht. Bij de handleiding horen ook twee aparte documenten: 'Wijkscan zwerfafval invulformulieren' en 'Wijkscan zwerfafval Format Eindrapportage'. Beide documenten vindt u op www.gemeenteschoon.nl in de Kennisbank. De gemeentelijk trekker dient de handleiding uitvoerig door te nemen en kan de documenten gebruiken tijdens het uitvoeren van de wijkscan. We wensen u veel succes bij de uitvoering en hopen met u op een schonere wijk!

Afstemming in de wijk

Partijen in de wijk gaan voor het eerst met elkaar in overleg. Bijvoorbeeld in Zwolle: de conciërge van het Deltion College, de daklozendagbesteding van Tactus, de sociale werkvoorziening van de WEZO, het re-integratiebedrijf Pauropus en de reinigers van de ROVA prikken allemaal zwerfafval, maar er was geen goede afstemming. Hierdoor kon het voorkomen dat verschillende partijen op dezelfde dag zwerfafval kwamen prikken en daarna een week niet. Door met elkaar te overleggen en de werkzaamheden en planningen aan te passen, kon efficiënter worden gewerkt.



Opbouw en organisatie Wijkscan

Stappenplan

De Wijkscan zwerfafval is opgebouwd volgens een stappenplan waarmee een scherpe diagnose gesteld kan worden van het vraagstuk zwerfafval. Met deze werkwijze ontstaat er bij de betrokkenen een beeld over mogelijke oplossingsrichtingen.

Onderstaande vijf stappen worden onderscheiden:

Stap 1 *Opstellen wijkbeschrijving*

- algemene schets van de wijk
- relevante fysieke kenmerken in beeld brengen
- relevante sociale kenmerken in beeld brengen
- bronpunten van activiteiten in beeld brengen

Stap 2 *In kaart brengen zwerfafval in de wijk*

- verzamelen van bestaande gegevens en cijfers
- uitvoeren van een wijkshouw
- gesprekken met betrokkenen/deskundigen
- opstellen van een Zwerfafvalkaart

Stap 3 *In kaart brengen bestaande inzet in de wijk*

- organisatie reiniging (omvang inzet, prioriteiten, uitbesteding, etc.)
- huisvuilinzameling (wijze, frequentie, wie, etc.)
- reiniging openbaar gebied (wijze, frequentie, wie, etc.)
- inzet van partners (corporaties, bedrijven, scholen, etc.)
- specifieke acties (snoeproutes, acties met bewoners, etc.)

Stap 4 *Analyse en oplossingen*

- vaststellen van de ernst van het vraagstuk
- zicht op de achterliggende oorzaken
- zicht op de effectiviteit van de bestaande inzet
- vaststellen van noodzaak tot extra of andere maatregelen
- inventariseren nieuwe maatregelen

Stap 5 *Vervolgaanpak*

- bepalen uit te voeren acties en plan voor vervolg
- eindrapportage van resultaten en acties

Betrokkenheid van lokale partners

Voor de afzonderlijke stappen binnen de wijkscan zijn invulformulieren gemaakt die kunnen helpen om op een goede wijze de informatie te verwerken. Naast een inhoudelijk verantwoorde methode om tot een wijkscan te komen is een zorgvuldige procesvoering ook belangrijk. Gemeenten zullen zelfstandig de Wijkscan zwerfafval gebruiken om problemen aan te pakken, maar wel samen met betrokkenen op lokaal niveau. Wie dit zijn, en op welke wijze is afhankelijk van de lokale situatie. In dit kader wordt een aantal algemene aandachtspunten genoemd met betrekking tot de organisatie:

- *Gemeentelijk commitment*; het uitvoeren van de wijkscan vraagt om het commitment van de gemeente en de bereidheid om met de resultaten van de scan aan de slag te gaan, ook vanuit bestuurders. Dit kan betekenen dat er middelen (capaciteit, uren, inzet) worden vrijgemaakt of dat er binnen bestaande middelen wordt geschoven.
- *Gemeentelijke trekker*; binnen het gemeentelijk apparaat zal één ambtenaar als trekker en coördinator van de wijkscan moeten optreden. Het is van belang dat deze persoon zowel wat beleid als wat richting uitvoering betreft een effectief netwerk heeft.
- *Verbinden met bestaande structuren*; het uitvoeren van de wijkscan zal tot meer resultaten leiden als het vanaf de start zoveel mogelijk geplaatst wordt binnen bestaande structuren, bijvoorbeeld wijkgericht werken, aanpak van verloedering etc. Aan deze positionering zal nadrukkelijk aandacht geschonken moeten worden.
- *Betrekken van professionele partners*; naast de gemeente zullen ook de relevante professionele partners, zoals

de woningcorporaties een rol moeten spelen bij de inventarisatie, de analyse en bij het meewerken aan oplossingen.

- *Betrekken van de wijk*; hetzelfde geldt vanzelfsprekend voor de betrokkenheid van de wijk zelf. Zonder betrokkenheid van bewoners, al dan niet via wijkverenigingen of bewonersgroepen, kan een aanpak immers nauwelijks succesvol zijn. Zij zijn de gebruikers van de wijk, weten er veel van, en kunnen iets vertellen over de 'beleving', beleving is immers nog iets anders dan de aanwezigheid van zwerfafval.

Taken van de coördinator en de werkgroep

De organisatie van de wijkscan is in handen van een gemeenteambtenaar. Deze houdt de leiding over het proces en is verantwoordelijk voor het verzamelen van de data en het invullen van de vragenlijsten die bij de wijkscan zijn bijgevoegd. Ook zal de gemeenteambtenaar zorg dragen voor het opstellen van de eindrapportage van de Wijkscan zwerfafval. Hij/zij werkt samen met een werkgroep. Samen met de werkgroep wordt een schouw gehouden en een slotbijeenkomst waarin de conclusies worden opgesteld. De werkgroepleden moeten bereid zijn om input over de situatie in de wijk te geven en willen bijdragen aan de verbetering van de huidige aanpak.

Wie zit er in de werkgroep?

De coördinator van de wijkscan heeft als taak het samenstellen van een werkgroep. Deze werkgroep loopt samen een schouw en levert input bij de slotbijeenkomst. In de werkgroep zitten relevante betrokkenen (professionele partners en stakeholders uit de wijk), zoals:

- wijkbeheerders
- managers van de onderhoudsploegen
- toezichhouders, vertegenwoordigers van de afdeling handhaving
- wijkagent

- (vertegenwoordigers van) bewoners
- afgevaardigde van winkeliersvereniging
- opbouwwerker/maatschappelijke organisatie
- woningcorporatie
- beheerder van bedrijfsgebouwen of winkelcentrum
- beheerder of afgevaardigde van scholen

Vaak liggen er al contacten tussen de gemeenteambtenaar en de andere partijen die met zwerfafval of leefbaarheid in het algemeen bezig zijn. Zo'n werkgroep is hoe dan ook een goed instrument om alle partijen die met zwerfafval bezig te zijn met elkaar kennis te laten maken / contact te onderhouden. Tijdens de schouw kan de groep om praktische redenen wat kleiner worden gehouden dan tijdens de slotbijeenkomst. Het is aan de gemeentelijke trekker om de juiste betrokkenen aan tafel te krijgen.

Spoordijk toch aangepakt!

Zaken die voorheen als onmogelijk werden beschouwd, leverden in de slotbijeenkomst ineens mogelijke doorbraken op. Zo was in Arnhem de spoordijk aan de Sonsbeeksingel erg vies. Echter, dit terrein is van ProRail, met een hek erom, en vanwege voorbijrijdende treinen werd deze berm slechts incidenteel schoongemaakt. Na de Wijkscan zijn er nu ideeën om daar iets aan te doen, zoals het verplaatsen van het hek naar een hoger punt op de spoordijk.

Stap 1: Wijkbeschrijving

Doel van deze stap:

Het in kaart brengen van risicofactoren van zwerfafval in de wijk. Met wat voor soort wijk hebben we hier te maken en welke kenmerken heeft deze wijk die het risico op het ontstaan van zwerfafvalproblematiek kunnen verhogen?

Gegevens van de wijk ordenen

Bij stap 1 van de wijkscan worden de volgende activiteiten uitgevoerd: opstellen van een algemene schets van de wijk, verzamelen van informatie over fysieke en sociale kenmerken en in beeld brengen van de bronpunten van activiteiten. In bijlage 3 wordt de keuze voor deze eigenschappen uitgebreid onderbouwd. Voor het ordenen van de gegevens kan gebruik worden gemaakt van het formulier *Wijkscan Zwerfafval Invulformulieren*. Deze vindt u in de kennisbank op www.gemeenteschoon.nl.

Als toelichting op de invulformulieren het volgende:

- Bij de in te vullen gegevens moet gebruik gemaakt worden van zowel kwantitatieve gegevens (cijfers, percentages) als kwalitatieve gegevens (meningen, inschattingen).
- Cijfers hebben de voorkeur, maar waar deze niet aanwezig zijn, kan een inschatting door een kenner van de wijk volstaan.
- Bronnen die gebruikt kunnen worden zijn gemeenteadlassen, gemeente in cijfers, CBS, Kamer van Koophandel, leefbaarheidsonderzoek, etc.
- Door naast de wijkgegevens ook stedelijke gegevens te presenteren,

wordt duidelijker hoe de wijkgegevens geïnterpreteerd moeten worden.

- Bij het in beeld brengen van de bronpunten van activiteiten gaat het in feite om een risico-inventarisatie. Of op deze plekken ook daadwerkelijk meer zwerfafval aanwezig is, zal blijken uit de volgende stap.

Werken met cijfers

Cijfers zijn pas relevant wanneer men ze kan interpreteren. Een percentage of getal over een wijk zegt pas wat, wanneer dit wordt afgezet tegen de resultaten in andere wijken. Bekijk de verzamelde cijfers daarom altijd in perspectief tot het stedelijk gemiddelde of omliggende wijken.

Risicoprofiel opstellen

Groen, oranje of rood

De resultaten van de activiteiten worden verwerkt in een zogenaamd risicoprofiel van de wijk. De fysieke en sociale indicatoren worden beoordeeld, onder andere in relatie tot het stedelijk gemiddelde. De meerwaarde hiervan is dat in één oogopslag duidelijk wordt welke factoren in de wijk mogelijk een rol spelen bij het al dan niet ontstaan van vervuiling door zwerfafval. Het risicoprofiel is indicatief van aard en spreekt over richtingen en 'orde van grootte'. Door gebruik te maken van de kleuren groen, oranje en rood wordt aangegeven of de status van de gemeten kenmerken in de wijk in meer of minder mate kunnen bijdragen aan het ontstaan van zwerfafval.

De kleuren rood, oranje en groen in het risicoprofiel kunnen worden toegekend naar aanleiding van de invulformulieren en de theoretische basis in bijlage 3 van deze handleiding. Bijvoorbeeld: er is veel/gemiddeld/weinig hoogbouw in deze wijk (rood/oranje/groen), de bevolking is meer/evenveel/minder gemengd van samenstelling dan elders, zowel wat betreft inkomen, opleidingsniveau, als culturele achtergrond (rood/oranje/groen). Het aandeel huurwoningen is hoger/even groot/lager dan gemiddeld in de stad (rood/oranje/groen). Er is veel/gemiddeld/weinig sprake van functiemenging in de wijk, dankzij scholen, winkelgebieden en openbaar vervoersknooppunten (rood/oranje/groen).

Onduidelijkheid over toekennen van de kleuren

Wanneer het met de invulformulieren niet duidelijk is of een factor oranje of rood is, kan de gemeentelijk projectleider een eigen inschatting maken. Is deze factor kenmerkend voor de wijk? Speelt het een rol bij de dagelijkse beleving van zwerfafval? Bijvoorbeeld: de ruimtelijke structuur

is onhandig opgezet, met meer risico op zwerfafval, maar hoewel deze niet echt anders is dan in aangrenzende wijken, hebben we toch met een risico van categorie 'rood' te maken.

Een groene wijk...

In Vleuterweide wisten ze wel dat de nieuwbouwwijk goed was opgezet; over alles was van tevoren nagedacht. Het risicoprofiel zou dan ook geen rode kleuren moeten vertonen. Toch bleek dit iets te optimistisch. Met zoveel kinderen in de wijk waren de scholen toch zeker een risicolocatie en deze kreeg dan ook een rode kleur!

1. Fysieke kenmerken	Wijk X
• Ruimtelijke structuur van de wijk	
• Aandeel hoogbouw	
• Adressendichtheid	
• Functiemenging	
• Aandeel openbaar gebied	
• Aandeel huurwoningen	
• Aandeel grijs gebied	
• Aandeel groen in de wijk	
2. Sociale kenmerken	
• Heterogeniteit (bevolkingssamenstelling, inkomen)	
• Stabiliteit (woonduur, cohesie)	
3. Bronpunten van activiteit	
• Openbaar vervoerslocaties	
• Winkelgebieden	
• Horeca- en uitgaansgebieden	
• Scholen	
• Voorzieningen	
• Markten en braderieën	

Rood	= het risico is hoog, vooral in vergelijking met het stedelijk gemiddelde
Oranje	= er worden wel knelpunten met betrekking tot dit aspect ervaren, maar in vergelijking met het stedelijk gemiddelde valt het nog mee
Groen	= er is een laag risico dat dit kenmerk bijdraagt aan het ontstaan van zwerfafval

Voorbeeld risicoprofiel van een wijk

Stap 2: Zwerfafval in de wijk

Doel van deze stap:

Het in kaart brengen van de daadwerkelijke zwerfafvalsituatie in de wijk. Waar maken bewoners melding van? Welke zwerfafvalproblemen komt men zoal tegen en waar? Waar zijn de hotspots?

Zo ontstaat een beeld van de feitelijke situatie en de ervaringen van de direct betrokkenen. Met deze informatie kan een keuze worden gemaakt welke probleemlocaties worden aangepakt.

Het tweede deel van de wijkscan bestaat uit het zorgvuldig in kaart brengen van de situatie rondom zwerfvuil in de wijk. Is er een probleem, hoe omvangrijk is het, op welke plekken komt meer/minder zwerfafval voor, wat zijn de relevante ontwikkelingen etc. Om dit beeld te krijgen worden meerdere 'bronnen' gebruikt. Bij stap 2 worden de volgende activiteiten uitgevoerd: verzamelen van bestaande gegevens en cijfers, uitvoeren van een wijkscan, gesprekken met betrokkenen/deskundigen en het opstellen van een zwerfafvalkaart.

Verzamelen gegevens over zwerfafval

Het gaat hier om het verzamelen van bestaande informatie over zwerfafval. Hierbij kan het gaan om meldingen bij de wijklijn of een meldpunt. Vragen die dan gesteld worden zijn: hoe vaak signaleren bewoners dat er zwerfafval aanwezig is in de wijk, op welke locatie wordt zwerfafval vooral gesignaleerd en door wie? Daarnaast is het van belang om te achterhalen hoe de verwerking van de meldingen verloopt, onderneemt de afdeling beheer meteen actie

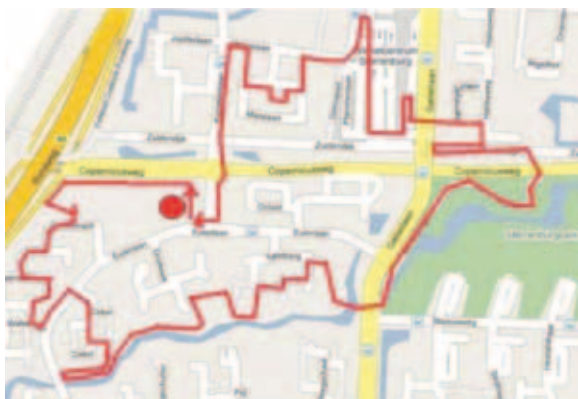
na een melding of wordt er eerst contact opgenomen met de afdeling toezicht? Wellicht zijn er al eerder schouwen uitgevoerd als onderlegger voor bestek of door bewoners. Deze gegevens kunnen ook worden gebruikt en vergeleken met de huidige situatie, net als de gegevens uit bestaande onderzoeken over leefbaarheid en veiligheid in de wijk. In de kennisbank op www.gemeenteschoon.nl vindt u het formulier 'Wijkscan zwerfafval Invulformulieren' om de gegevens in te verwerken. Net als bij stap 1, is een onderbouwing van de methode te vinden in bijlage 3: de theoretische basis van de wijkscan.

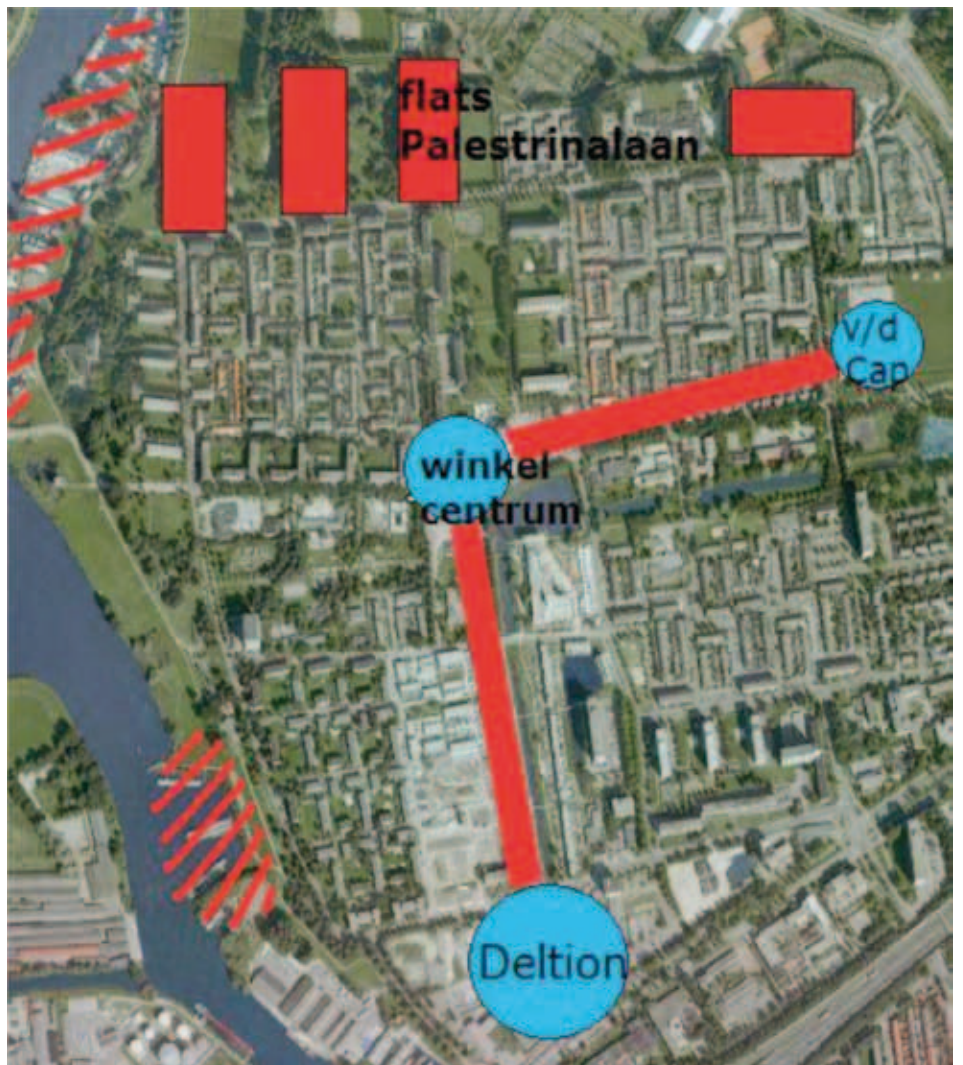
Schouw uitvoeren

Een schouw is een rondgang door de wijk volgens een vastgelegde route waar een inventarisatie van zwerfvuil, bronpunten, snoeproutes etc. plaatsvindt. In de toekomst kan deze route opnieuw worden gelopen. De schouw is vooral gericht op zwerfafval: hoeveel, waar en hoe beleeft men de situatie wat betreft zwerfafval. De resultaten worden weergegeven in een zwerfafvalkaart.

Het programma van de schouw

De schouw en de ontmoeting tussen de partners zou maximaal twee uur in beslag





moeten nemen (zie bijlage 1 voor een draaiboek). Voorafgaand aan de route langs de locaties wordt een toelichting op de wijkscan door de gemeentelijk projectleider gegeven. Het is verstandig om hiervoor een centrale locatie in de wijk uit te zoeken waar voorafgaand aan de schouw ook een kop koffie of thee gedronken kan worden. Op deze manier kunnen de genodigden zich op een informele manier aan elkaar voorstellen. De projectleider laat de route zien en neemt de genodigden mee. Tijdens de wijkscan vraagt de projectleider de genodigden naar hun mening over zwerfafval in de wijk en naar hun inzet om de aanwezigheid van zwerfafval te beperken. Na het lopen van de schouw blikt de gemeentelijk projectleider nog even terug en vraagt of alle deelnemers voldoende hun mening hebben kunnen geven. Tot slot geeft de projectleider een vooruitblik naar de slotbijeenkomst.

Enkele aandachtspunten voor de uitvoering van de schouw:

- Stippel op basis van de kennis van de wijk (o.a. uit stap 1) een route uit, zie voorbeeld hiervoor.
- Maak deze niet te lang (maximaal 1,5 uur lopen), maar zorg dat bronpunten, woonstraten en openbare gebieden onderdeel zijn van de schouw.
- Maak foto's van bronpunten, risicogebieden en van opvallende zaken, maar ook van de deelnemers aan de wijkscan.
- Ga op een aantal vaste punten staan om de situatie op te nemen en de gegevens in te vullen.
- Betrek bij de schouw professionals, bijvoorbeeld beheerders uit een andere wijk omdat deze een andere blik hebben, en wijkbewoners.

Gesprekken met deskundigen

Voor aanvullende informatie kunnen tijdens of vlak na de schouw gesprekken plaatsvinden met deskundigen (wat professie of ervaring betreft). Hierbij kan

gedacht worden aan wijkbeheerders, managers van de onderhoudsploegen, de wijkagent, (vertegenwoordigers van) bewoners, afgevaardigde van winkeliersvereniging, opbouwwerker/maatschappelijke organisatie, woningcorporatie, beheerder van bedrijfsgebouwen of winkelcentrum en/of een beheerder of afgevaardigde van scholen.

Opstellen Zwerfafvalkaart

Overzichtskaart zwerfafval in de wijk

De verkregen informatie zal, waar mogelijk en relevant, weergegeven worden op een kaart van de wijk. Hierop staan de bronpunten en de mate waarin hier ook daadwerkelijk sprake is van zwerfafval en eventuele zwerfafvalroutes. Dit is de eerste kaart met een overzicht van alle zwerfafval problematiek in de wijk.

Hoe komt men tot de keuze voor probleemlocaties?

Op basis van de eerdere stappen, is men op de hoogte waar er veel zwerfafval is, welke soort problemen hiermee samenhangen en wat de aard van de problemen is. Echter niet alle problemen met zwerfafval kunnen gelijk worden aangepakt. Daarom is het van belang om een keuze te maken in de belangrijkste probleem-

locaties in de wijk. De keuze voor deze locaties is deels gebaseerd op de ernst van de problematiek en deels op de mogelijkheden om de problematiek aan te pakken. De partners zullen niet in staat zijn om alle gesignaleerde problemen gelijk aan te pakken. Het is verstandig om de probleemlocaties te beperken tot locaties die ook in de praktijk kunnen worden aangepakt.

Beperk de belangrijkste probleemlocaties tot maximaal drie locaties om de kaart helder en overzichtelijk te houden. De keuze wordt in een tweede kaart met de probleemlocaties weergegeven. Hele praktische voorbeelden zijn:

- Rondom het winkelcentrum ligt veel zwerfafval (omcirkel op de kaart het winkelcentrum)
- Scholieren maken veel rommel tussen de school en de supermarkt (teken de snoeproute in op de kaart)
- Bij de grote flats gooien mensen alle soorten afval over het balkon (maak blokken op de kaart waar de flats staan)
- Er zijn veel bijplaatsingen bij de ondergrondse containers (zet stippen op de locaties van ondergrondse containers)
- Er waait steeds afval in de vijver (kleur de vijver in)

Stap 3: Organisatie

Doel van deze stap:

Het in kaart brengen van de huidige inzet. Wie doet wat? Waar liggen nog kansen? Met deze informatie wordt inzichtelijk gemaakt waar kansen liggen voor partners om actie te ondernemen om de zwerfafvalproblematiek aan te pakken.

In kaart brengen organisatie

In de kennisbank op www.gemeenteschoon.nl vindt u het formulier 'Wijkscan zwerfafval Invulformulieren' waar de informatie over de organisatie in de wijk in kan worden opgenomen. Bij deze stap gaat het om het in kaart brengen/beschrijven van:

- **Organisatie van reiniging**
- **Huisvuilinzameling en reiniging openbaar gebied**
- **Toezicht en handhaving**
- **Informatievoorziening (zwerf)afval**
- **Inzet van partners**
- **Specifieke acties**

Organisatie van reiniging

Hier moet een schets gegeven worden van hoe de reiniging in de betreffende wijk is georganiseerd. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om aspecten als:

- welke organisatie is verantwoordelijk
- wat is de omvang en aard van de inzet en hoe wordt deze vastgesteld
- zijn er prioriteiten en hoe komen deze tot stand
- worden er delen van het werk uitbesteed
- is er een relatie met andere (beleids) initiatieven, zoals bijvoorbeeld het veiligheidsbeleid, wijkgericht werken, etc.



Huisvuilinzameling en reiniging openbaar gebied

Bij deze actie gaat het om het concreet in beeld brengen van de inspanningen, bijvoorbeeld:

- wijze van afvalinzameling (plastic zakken of ondergrondse containers)
- hoe vaak wordt vuilnis opgehaald
- het type, het aantal en de locatie van de afvalbakken
- hoe vaak worden prullenbakken geleegd
- hoe vaak komt de veegwagen, wanneer en waar
- worden straatreiniging en huisvuilinzameling op elkaar afgestemd

Toezicht en Handhaving

Welke afdeling is verantwoordelijk voor toezicht en handhaving? Zijn er boetes, hoe hoog, en de wijze van beboeten, hoeveel boetes zijn er uitgedeeld in de wijk in het afgelopen jaar?

Informatievoorziening (zwerf)afval

Welke informatie is er beschikbaar voor burgers over het aanleveren van afval en over zwerfval? Denk hierbij aan de afvalstoffenkalender, de website, relevante flyers en informatie over de inzameling van grof vuil.

Inzet van partners

Wat worden er aan relevante (min of meer structurele) activiteiten ontplooid door corporaties, bedrijven en scholen om zwerfval te voorkomen of op te ruimen. Wat zijn de resultaten en ervaringen?

Specifieke acties

Worden er periodiek specifieke acties uitgevoerd in de wijk rondom schoonmaken, zwerfval en verloedering, bijvoorbeeld snoeproutes, gezamenlijke schoonmaakacties met bewoners of jaarlijkse opruimactie met scholen. Wat zijn daarbij de resultaten en ervaringen?

Inspanningenmatrix invullen

Met de voorgaande informatie kan een zogeheten inspanningenmatrix worden gemaakt. Op welke terreinen wordt al wat gedaan? En door wie? Door kruisjes te zetten op de juiste plaats in een matrix (zie hieronder), komt naar voren op welke fronten er al veel wordt gedaan en waar nog kansen liggen. Doen alle organisaties/partijen mee? Wordt in de verschillende domeinen van reiniging, tot inrichting, en van gedragsbewustwording tot toezicht & handhaving, actie ondernomen? Vakken die leeg blijven, bieden kansen om ook daar tot acties te komen.

Inspanningen-Matrix	Beheer & Reiniging	Inrichting	Gedragsbewustwording	Toezicht & Handhaving
Gemeente <ul style="list-style-type: none"> •Reiniging •Inzameling •Inrichting openbare ruimte •Participatie •Overig 				
Maatschappelijke organisaties <ul style="list-style-type: none"> •Opbouwwerk •Woningbouw •Overig 				
In de wijk <ul style="list-style-type: none"> •Bewoners •Bedrijven •Scholen •Ondernemers •Overig 				

Voorbeelden van schoonmaakacties in een wijk



Voorbeelden inspanningsmatrix



Stap 4: Analyse en oplossingen

Doel van deze stap:

Alle verzamelde gegevens samenbrengen tot een heldere analyse: wat zijn de problemen, voldoet hiervoor de huidige inzet? Daarna volgt het inventariseren van oplossingen: wat zouden we in de toekomst anders/extra kunnen doen? Door: het houden van de slotbijeenkomst.

Vaststellen problematiek en oorzaken

In deze stap volgt de analyse van de verzamelde gegevens door het organiseren van een slotbijeenkomst. Het analysesresultaat moet een goede indruk van de omvang van het probleem geven, de locaties van het probleem, en mogelijke risicolocaties etc.

Concreet gaat het om de volgende onderdelen:

- vaststellen van de ernst van het vraagstuk (wie ervaart het als een probleem? Is dat de gemeente, of ook de woningcorporatie)?
- zicht op de achterliggende oorzaken
- zicht op de effectiviteit van de bestaande inzet
- inventariseren van eventuele noodzaak tot extra of andere maatregelen

Na de stappen 1, 2 en 3 is een volledig beeld van de situatie rondom zwerfafval in de wijk ontstaan. Er is een risicoprofiel, een zwerfafvalkaart met probleemlocaties en een beeld van de inspanningen. Deze ingrediënten worden gebruikt om tot een oordeel van de situatie te komen in de slotbijeenkomst. Concreet gaat het om het organiseren van een bijeenkomst van de ingestelde werkgroep onder leiding

van de verantwoordelijke ambtenaar. De werkgroep wordt op een gestructureerde manier door de materie geleid. In bijlage 2 is een voorstel voor een agenda van deze bijeenkomst toegevoegd.

De volgende onderdelen moeten aan de orde komen in de bijeenkomst:

- Inleiding en presentatie resultaten stappen 1, 2 en 3
- Discussie over de aard en omvang van het probleem, klopt het beeld van de wijk, is er herkenning van de resultaten, kloppen er zaken niet, ontbreekt er belangrijke informatie, etc?
- Inventariseren of alle partners instemmen met de keuze voor de probleemlocaties.
- Wat zijn de achterliggende oorzaken van de gevonden problemen?
- Discussie over de huidige inzet. Wordt het beheer op de juiste plekken ingezet? Is het beheer effectief genoeg? En heeft de inbreng van betrokkenen (bijvoorbeeld scholen) daadwerkelijk een relatie met het zwerfafvalprobleem, etc? Een als rommelig en vies ervaren fietsenrek kan meer te maken hebben met boombladeren dan met zwerfafval bijvoorbeeld.

Er zal op basis van de discussie een beeld moeten ontstaan van zogenaamde zwarte, grijze en witte vlekken. Voor bepaalde problemen doen we genoeg (of wellicht te veel), voor bepaalde problemen doen we misschien niet de meest effectieve dingen en voor andere problemen doen we niets. Op basis hiervan kan vervolgens door de werkgroep vastgesteld worden of er een noodzaak is voor het nemen van eventuele aanvullende maatregelen.

Een schematische weergave van het proces. De resultaten van de eerste drie stappen vormen de input voor de slotbijeenkomst.



Inventariseren oplossingsrichtingen

Diverse ideeën voor oplossingsrichtingen worden in de bijeenkomst aangedragen. De mogelijke oplossingsrichtingen zijn op hoofdlijnen te verdelen in de volgende categorieën:

- **Beheer en reiniging**
(meer, minder of anders inzetten van de middelen en capaciteit)
- **Inrichting**
(op een andere wijze inrichten van het openbaar gebied en de fysieke instrumenten)
- **Gedragbewustwording**
(maatregelen om het gedrag van de vervuiler positief te beïnvloeden)
- **Toezicht en handhaving**
(het verbeteren van het 'gezien worden')

Het gaat om een inventarisatie van alle ideeën van de betrokkenen. Niet alle ideeën zullen echter uitgevoerd kunnen worden. Aan het eind van de bijeenkomst is het daarom belangrijk om aandacht te besteden aan prioriteiten en vervolgspraken (zie ook de laatste stap 5).

Hieronder worden ideeën gegeven voor mogelijk oplossingsrichtingen, op basis van ondermeer de Kennisbank van Gemeente Schoon (www.gemeenteschoon.nl).

Beheer en reiniging

Bij het aanpakken van het zwerfafval in de wijk, kan aan de volgende zaken gedacht worden wat betreft beheer en reiniging:

Andere methode, frequentie of moment van reiniging

- een andere methode van reinigen/vegen;
- het verbeteren van het reinigingsmaterieel;
- het verbeteren van de bekendheid met de mogelijkheden van het reinigingsmaterieel: een veegwagen heeft soms veel meer functies dan waar de medewerkers mee bekend zijn;

- een andere frequentie van reinigen/vegen: bijvoorbeeld sommige straten wat vaker vegen dan voorheen;
- een ander moment van reinigen/vegen, bijvoorbeeld aan het eind van de middag wanneer het druk is, i.p.v. vroeg in de ochtend.

Het legen van de afvalbakken

- frequentie van legen (om de dag, elke dag, twee keer per dag?);
- moment van legen: 's middags legen, wanneer de afvalbakken toch weer snel vol raken, in plaats van 's ochtends;
- zijn er bakken die overlopen van het afval? Zorg voor voldoende capaciteit;
- het legen van de afvalbakken combineren met het reinigen van de hele straat, of combineren met het ophalen van huisvuil/grofvuil;
- adoptie van afvalbakken/medebeheer: Zijn er scholen of buurtbewoners die een paar extra afvalbakken willen adopteren om de omgeving netter te houden?

Kunstwerk in de stationstunnel van Geldermalsen om graffiti te voorkomen.



Beeldgericht of frequentiegericht

- beeldgericht reinigen in plaats van frequentiegericht: niet reinigen volgens een vaste frequentie, tijdstip en route, maar reinigen wanneer de omgeving daar om vraagt;
- indien beeldgericht, zijn uitvoerders daartoe opgeleid?

Betere afstemming tussen verschillende activiteiten

- afstemming tussen handmatig en machinaal reinigen. Een goede mix van machinale reiniging en handmatige reiniging levert het meeste op: de veegwagen komt niet op trappen en tussen fietsenrekken;
- het afstemmen van reiniging openbare ruimte en niet-openbare ruimte: het schoolplein wordt bijvoorbeeld voortaan op hetzelfde moment gereinigd als de straat ervoor;
- het afstemmen van huisvuilinzameling en reiniging: de veegwagen en stratenvegers volgen direct de huisvuilinzameling;
- afstemming met andere beheertaken: groen, graffiti, etc.
- heldere afspraken wie waarvoor verantwoordelijk is.

Inrichting

Bij het aanpakken van het zwerfafval in de wijk, kan aan de volgende zaken gedacht worden wat betreft de inrichting van het openbaar gebied:

De afvalbakken

- een andere/optimale inrichting van de afvalbakkenstructuur: het toevoegen of verplaatsen van vuilnisbakken;
- een aanpassing in het soort en formaat van de afvalbakken, bijvoorbeeld een type dat beter geschikt is voor piekmomenten;
- de onderlinge afstand van afvalbakken wijzigen;
- de kwaliteit van afvalbakken (staat van onderhoud, netheid).

Ingerichte omgevingen met zwerfafvalrisico

- waaihoeken (luwe hoek waar afval door de wind in terecht komt)
- varkensruggen (losse opstaande rand op parkeervakken)
- halfverharde wegen of parkeerplaatsen
- hoogteverschillen
- te steile taluds
- boomafval
- veel obstakels, paaltjes
- boomspiegels
- smalle doorgangen

Inrichting van de omgeving

- het veranderen van het type groen langs een bepaalde route: bosjes kort snoeien, of stekelbosjes vervangen door een strook grasveld;
- zorgen dat mensen zich meer 'gezien' voelen: zorgen voor zoveel mogelijk sociaal toezicht: geen donkere hoekjes;
- zorgen voor een nette omgeving: een rommelige omgeving met graffiti en kapotte ramen roept vervuilend gedrag op. Een voorbeeld hiervan is het station van Geldermalsen: hier is een kunstwerk aangebracht in de stationstunnel om graffiti te voorkomen (zie afbeelding).

Gedagsbewustwording

Bij het aanpakken van het zwerfafval in de wijk, kan aan de volgende zaken gedacht worden wat betreft het veranderen van ongewenst gedrag:

Voorlichting, communicatie

- voorlichting, communicatie en bewustwordingscampagnes:
 - o een specifieke doelgroep, te algemeen spreekt niemand aan
 - o hoe concreter hoe beter
 - o wijs mensen op de gevolgen voor het milieu
 - o wijs mensen op de hoogte van boetes
- evaluatie van de effectiviteit van eerdere campagnes.



Participatie, contact met doelgroepen

- ludieke schoonmaakacties/opzomeracties in de wijk
- participatie van andere partijen in de wijk:
 - o welzijnsorganisatie
 - o scholen
 - o bewoners
- gebruik/inspiratie bestaande succesvolle projecten:
 - o PortiekPortiers
 - o De Buurtshow
- regelmatig contact met relevante doelgroepen:
 - o scholen
 - o winkeliers/winkeliersverenigingen
 - o horeca/horecavereniging
 - o beheerder van het winkelcentrum
 - o marktmeester, marktkooplieden, marktcommissie
 - o handhavers
 - o afvalinzamelaar
 - o gebieds- en straatmanagers

Andere oplossingen om gedrag positief te beïnvloeden

- zichtbaar reinigen: mensen houden hun omgeving beter schoon wanneer zij zien dat er iemand bezig is met het opruimen van zwerfafval;
- het verbeteren van omgevingsfactoren (zie vorige paragraaf);
- strenger toezicht en handhaving (zie volgende paragraaf).

Toezicht en handhaving

Bij het aanpakken van het zwerfafval in de wijk, kan aan de volgende zaken gedacht worden wat betreft toezicht en handhaving:

Preventie door toezicht

- zichtbare camerabewaking
- zichtbare aanwezigheid van toezichthouders, handhavers
- zichtbare aanwezigheid van schoonmakers en reinigingsmateriaal

Repressie en handhaving

- aanspreken op gedrag
- waarschuwen
- sneller boetes uitdelen, minder vaak waarschuwen
- lik-op-stuk-beleid
- incidenteel of periodiek inzetten van handhavingsactie?

Handhaving overig

- letten op naleving aanbiedregels huisvuil
- convenant of afspraken opstellen met bijvoorbeeld scholen

Stap 5: Vervolg-aanpak

Doel van deze stap:

Bepalen van de acties die worden uitgevoerd en de vervolgaanpak. Hoe gaan we de zwerfafvalproblemen daadwerkelijk extra aanpakken? Wat kan binnen het budget? Wie wil meewerken aan de oplossingen? Wanneer gaan we aan de slag?

Eindrapportage

In de slotbijeenkomst worden door de aanwezigen diverse oplossingsrichtingen aangedragen. Vervolgens verwerkt de coördinator alle resultaten van de stappen in een eindrapport. Hiervoor is ook een format beschikbaar. Alle oplossingen worden overzichtelijk per probleemlocatie weergegeven. Vervolgens maakt de gemeente een prioritering van welke acties uitgevoerd worden, door wie en op welke termijn. Ook dit overzicht wordt opgenomen in de eindrapportage. Een format voor de eindrapportage, genaamd 'Wijkscan zwerfafval Format Eindrapportage', vindt u in de kennisbank op www.gemeenteschoon.nl.

Regie en vervolgafspraken

De regie voor de uitvoering van de acties ligt bij de gemeentelijk projectleider. Hij/zij maakt afspraken met de betrokken partijen over de uitvoering van de voorgestelde acties. Voor de gemeentelijke trekker is het van belang om (ook tijdens de slotbijeenkomst) duidelijk aan te geven wat de mogelijkheden en de beperkingen van de gemeente zijn om uitvoering te geven aan de oplossingen. Niet alle voorgestelde acties kunnen direct worden uitgevoerd. Geef duidelijk aan wat de beperkingen zijn, op welke termijn de acties kunnen worden uitgevoerd en wat de gemeente verwacht van de andere partijen. De Wijkscan zwerfafval beoogt om gezamenlijk het probleem rondom zwerfafval te definiëren en gezamenlijk te inventariseren welke oplossingsrichtingen er zijn. Uiteindelijk is het van belang om helder te communiceren over de uitvoering van de voorgestelde acties.

Alle betrokken ontvangen een versie van de eindrapportage waarin de vervolgaanpak ook wordt uitgelegd. Om alle betrokkenen op de hoogte te houden van de vordering van de uitvoering van de acties kan een terugkoment worden ingepland.

Bijlages



Bijlage 1

Draaiboek wijkschouw

Meenemen

- Fototoestel, hardboard map, pennen
- Memo voor alle genodigden
- Route voor alle genodigden
- Handleiding wijkscan

Programma van de wijkschouw (maximaal 2 uur)

- Ontvangst en voorstelronde genodigden (ontmoetingsruimte)
- Toelichting programma wijkschouw
- Toelichting route door gemeentelijk projectleider
- Start wijkschouw langs maximaal 5 locaties
- Slotwoord (ontmoetingsruimte)
- Check bij genodigden of inbreng voldoende aan de orde is gekomen
- Vooruitblik naar slotbijeenkomst

Overige noties

- Gemeentelijk projectleider laat de route zien en neemt de genodigden mee.
- Vraag de genodigden naar hun mening over zwerfafval in de wijk en naar hun inzet om de aanwezigheid van zwerfafval te beperken.
- Zorg voor een ontmoetingsruimte bij het start- en eindpunt van de schouw.
- Maak foto's van de locaties, maar ook van de genodigden.

Bijlage 2

Agenda slotbijeenkomst

Opening en voorstelronde

Inleiding over de Wijkscan zwerfafval

- Aanleiding van het onderzoek
- Stappen tot nu toe
- Doel van deze avond

Presentatie resultaten STAP 1

- Algemene omschrijving van de wijk
- Fysieke eigenschappen
- Sociale eigenschappen
- Bronpunten (kaart)
- Risicofactoren t.o.v. het gemeentelijk gemiddelde
- Zijn hierover tussendoor vragen/opmerkingen?

Presentatie resultaten STAP 2

- Cijfers leefbaarheid, veiligheid, melding bij de wijklijn
- Resultaten van de schouw
- Kaart met zwerfafval-hotspots
- Zijn hierover tussendoor vragen/opmerkingen?

Presentatie resultaten STAP 3

- Organisatie van de reiniging in deze wijk
- Aard en omvang van de reiniging
- Inzet van partners
- Speciale acties
- Zijn hierover tussendoor vragen/opmerkingen?

Korte pauze

Groepsdiscussie: probleem & oorzaken

- Hoe groot is het zwerfafvalprobleem in deze wijk?
- Welke oorzaken liggen hieraan ten grondslag?

Groepsdiscussie: oplossingen

- Is de huidige inzet voldoende effectief?
- Zijn er andere of extra maatregelen noodzakelijk en hoe kunnen die het beste worden georganiseerd?

Conclusie en afsluiting

Bijlage 3

Theoretische basis

Gedrag en omgeving

Het onderwerp zwerfafval is geen geïsoleerd vraagstuk. Het kent het een duidelijke relatie met het bredere thema verloedering van de openbare ruimte en, meer algemeen, met veiligheids- en leefbaarheidsvraagstukken in wijken en steden. Bij zwerfafval gaat het in essentie om ongewenst gedrag in een bepaalde omgeving. Rommel wordt achtergelaten door mensen op plekken die daar niet voor bedoeld zijn.

Het zorgvuldig analyseren van het fenomeen zwerfafval in wijken is één van de eerste stappen van de wijkscan. Op basis van te verzamelen informatie moet een beeld geschetst worden van hoe de wijk er voor staat. Waar komt zwerfafval voor, hoe is het daar gekomen, maar ook waarom juist op die plekken en in die omgeving? Zou het kunnen zijn dat bepaalde kenmerken van wijken (ruimtelijk, type woningen, de mensen die er wonen) een relatie hebben met het al dan niet voorkomen van zwerfafval?

In de wijkscan wordt zwerfafval geanalyseerd binnen de context van de wijk, een min of meer vaststaande gebouwde en sociale omgeving. Bij het verzamelen van informatie gaat het er om dat informatie verzameld wordt die relevant is, of die iets zegt over deze relatie tussen gedrag en omgeving.

In dit hoofdstuk wordt op basis van een literatuurstudie nagegaan welke factoren te benoemen zijn die iets zeggen over welke invloed de gebouwde omgeving en de sociale omgeving hebben op het gedrag van mensen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar fysieke kenmerken, sociale kenmerken, bronpunten en gedrag.

Fysieke kenmerken van de wijk

Een belangrijke theoretische achtergrond voor de relatie tussen de fysieke omgeving

en gedrag is ontstaan in de Verenigde Staten. In wijken waar de situatie zeer ernstig was op het gebied van verloedering en criminaliteit werd de impact van de gebouwde omgeving op crimineel gedrag onderzocht. De beweging Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) is hier rond de jaren '70 uit de vorige eeuw uit voort gekomen. Een aantal elementen hieruit is ook toepasbaar op de verloederingsvraagstukken in wijken in Nederland. CPTED is in Nederland bekend onder de titel 'Veilig Ontwerp en Beheer'. Centraal staat het uitgangspunt dat door aanpassing van de gebouwde omgeving de beslissing van de dader, voorafgaand aan zijn daad, wordt beïnvloed.

Defensible space

Een uitwerking van CPTED-strategie is terug te vinden in het begrip Defensible Space, uiteengezet door Newman in zijn boek uit 1972. Ten eerste moeten mensen in een ruimte elkaar altijd kunnen zien en het gevoel hebben dat ze gezien worden. Dit verkleint uiteindelijk de angst van bewoners omdat ze weten dat een potentiële misdadiger ook gemakkelijk gezien en geïdentificeerd en uiteindelijk misschien zelfs opgepakt kan worden. Ten tweede moeten mensen bereid zijn om in te grijpen of een misdaad aan te geven. Door het gevoel van veiligheid in de woon- of werkomgeving te vergroten, worden mensen gestimuleerd om de regie over een gebied te nemen en een zekere mate van betrokkenheid te voelen. Als mensen zich veilig voelen in hun buurt is de kans groter dat er interactie tussen de bewoners plaatsvindt en dat ze sneller zullen ingrijpen wanneer ongewenst gedrag voorkomt. Dit wordt verwoord met de term 'eigenaarschap'. Het achterlaten van zwerfafval is in Nederland geen crimineel gedrag, maar het principe van Defensible Space kan wel toegepast worden op het risico voor ontstaan van zwerfafval.

Ruimtelijke planning en toezicht

Newman's ideeën waren deels geïnspireerd op Jane Jacobs voor die tijd controversiële benadering van Amerikaanse stadswijken. De strakke functiescheiding en nadruk op de verplaatsing per auto zouden volgens haar een negatieve uitwerking hebben op het corrigerend gedrag van mensen. Door de moderne planningsgedachte te hanteren zouden stedelijke diversiteit en levendigheid teniet worden gedaan. Zij had het gevoel dat de manier waarop steden werden ontworpen en gebouwd erop neerkwam dat het gewone publiek niet in staat werd gesteld om een sociaal netwerk op te bouwen dat onder andere nodig is voor een effectieve manier van toezicht houden. Ze maakte duidelijk dat de nieuwe manier van stedenbouw veel traditionele manieren om controle uit te oefenen op crimineel gedrag beperkte, zoals de mogelijkheid voor bewoners om de straat te overzien en de aanwezigheid van mensen, zowel overdag als 's nachts. Zij stelde zelfs dat het gebrek aan 'natuurlijke bewaking' van de omgeving de kans op criminaliteit vergroot. Jacobs ontwikkelde het concept dat criminaliteit bloeit daar waar mensen geen zinvol contact met hun burens hebben. In haar boek uit 1961 benoemt Jacobs drie uitgangspunten die volgens haar nodig zijn om een straat in de stad veilig te maken: een duidelijke scheiding tussen publieke en private ruimte, een grote diversiteit aan gebruikers en functies en voldoende voetgangersgebied.

Schoon en heel benadering

Een andere uitwerking van de CPTED gedachte is de zogenaamde 'Broken Window-theorie', in het Nederlands vertaald als de 'Schoon en heel-benadering'. Deze benadering gaat ervan uit dat een wanordelijke omgeving aanzet tot wangedrag, en omgekeerd dat een goed onderhouden omgeving als het ware een buffer

Relatie fysieke kenmerken van de wijk en ontstaan van zwerfafval	
Zichtbaarheid en overzichtelijkheid	
Ruimtelijke structuur van de wijk	Grootschaliger, meer kans op zwerfafval
Percentage hoogbouw / laagbouw	Hoger aandeel hoogbouw, meer kans op zwerfafval
Adressendichtheid / stedelijkheidsklasse	Dichter, meer kans op zwerfafval
Verhouding bedrijvigheid en wonen	Meer functiemenging, meer kans op zwerfafval
Betrokkenheid / verantwoordelijkheid	
Aandeel openbaar / privé	Meer openbaar, meer kans op zwerfafval
Verhouding huur / koop	Meer huur, meer kans op zwerfafval
Aandeel grijs gebied, zoals achterpaden, portieken en braakliggend terrein	Meer grijs gebied, meer kans op zwerfafval
Aandeel en type groen in de wijk	Meer groen, bepaalde soorten groen, meer kans op zwerfafval

is tegen dit wangedrag. Het effect van zichtbare verloedering en verwaarlozing van buurten op het gedrag van mensen werd onderzocht. Met 'de schoon en heel' benadering wordt ook het onderhoud en toezicht van bezittingen toegevoegd aan de CPTED-strategie. Uit het onderzoek *The Spread of Disorder* van de Universiteit van Groningen kwam een vergelijkbaar resultaat. Zichtbare verloedering leidt tot een toename van normoverschrijdend gedrag, is de belangrijkste conclusie. In een gebied waar er veel sprake was van graffiti en vernielingen, in combinatie met weinig toezicht, waren mensen veel meer geneigd zwerfafval te laten vallen dan in een aangrenzende 'keurige' straat. Mensen blijken sneller geneigd een folder op straat te gooien wanneer zij voor een muur vol graffiti staan, dan wanneer zij voor een schone muur staan, zo bleek uit experimenten in de Groninger binnenstad.

Relevante kenmerken

Met dit kader van *Defensible Space* en de analyse van Jane Jacobs in het achterhoofd worden voor de wijkscan acht kenmerken geselecteerd, die iets zeggen over het zien en gezien worden, en het

gevoel van eigenaarschap in een wijk. De ruimtelijke structuur van de wijk zegt iets over grootschaligheid of kleinschaligheid. In een grootschalige wijk is het gevoel van eigenaarschap kleiner, waarbij sociaal toezicht lastiger is; dit leidt tot meer risico op zwerfafval. Ook een hoog percentage huurwoningen verlaagt het gevoel van eigenaarschap en betrokkenheid. Hetzelfde geldt voor hoogbouw: in een flatwijk is de menselijke maat 'zoek', waardoor mensen zich niet verantwoordelijk voelen en elkaar niet aanspreken op onwenselijk gedrag. Ook in een parkomgeving kan toezicht en verantwoordelijkheidsgevoel ontbreken. Het is daarbij niet alleen *hoeveel* groen, maar ook het type. Een strak gazon zal makkelijker schoon blijven dan stekelbosjes. De adressendichtheid in een gebied telt eveneens mee. In een sterk verstedelijkte wijk is het risico op zwerfafval groot, door de aanwezigheid van grote aantallen mensen op een relatief beperkt oppervlak.

De factor 'functiemenging' is niet zo heel eenduidig te gebruiken. Jane Jacobs ziet functiemenging als een positieve voorwaarde voor veiligheid en leefbaarheid, terwijl juist in straten met functiemenging

(bijvoorbeeld een winkelstraat met een school er naast) veel meer zwerfafvalproblemen zijn dan in een niet-gemengde straat (een laantje met eengezinswoningen). Vanwege dit laatste argument wordt ook functiemenging meegenomen als risicofactor voor het ontstaan van zwerfafval. Vooral in ‘grijze’ gebieden speelt dit: wanneer functies of eigendom niet duidelijk zijn, is zwerfafval eerder een probleem. In de bovenstaande tabel zijn de kenmerken en de relatie tot (of het risico op) het voorkomen van zwerfafval opgenomen.

Het onderwerp ‘schoon en heel’, dus de mate waarin gebieden goed onderhouden worden en er adequaat gereageerd wordt op vervuiling, wordt in de wijkscan meegenomen door onder meer het niveau van de inzet in beeld te brengen en het aantal meldingen bij wijklijnen te inventariseren.

Sociale kenmerken van de wijk

Sociale cohesie is één van de factoren die in direct verband staat met de leefbaarheid in een wijk. Als onderdeel van de *algemene wijkbeschrijving* worden daarom

sociale kenmerken meegenomen in de wijkscan. In het rapport ‘Zekere banden’ (De Hart (red.), 2002) worden op basis van onderzoeksliteratuur factoren genoemd die de sociale cohesie negatief beïnvloeden. Het gaat dan om de etnische *heterogeniteit* die barrières kan opwerpen voor het gemeenschappelijk ontplooiën van activiteiten en onderlinge herkenning. Sociale ongelijkheid, zoals verschillen in opleiding en inkomen, maakt mensen minder bereid tot inzet in de publieke sfeer en is veelal ook verbonden met wantrouwen tussen groepen. Belangrijke individuele factoren zijn de mobiliteit van mensen en de gezinssamenstelling. Woonduur is een belangrijke voorspeller voor de bereidheid om deel te nemen aan het verenigingsleven en sociale contacten in de woonomgeving. Als men langer ergens woont, kent men meer mensen, en als dit ook gecombineerd wordt met eigen woningbezit is er een sterkere oriëntatie op de directe omgeving (ook vanuit eigenbelang). Een hoog percentage alleenstaande ouders en veel afwezige tweeverdieners kan gezien worden als een indicator voor gebrek aan sociale controle.

Het belang van sociale samenhang op is door de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam (2000:307) op een bondige wijze samengevat in een onderzoek naar de relatie tussen sociale samenhang, leefbaarheid en veiligheid: *Waar wijken beschikken over veel sociaal kapitaal “public spaces are cleaner, people are friendlier, and the streets are safer”*. Verschillende, voornamelijk Angelsaksische, onderzoeken, tonen aan dat buurten of gemeenschappen met weinig sociale netwerken, een geringe sociale controle en een lage participatiegraad in maatschappelijke organisaties worden gekenmerkt door een naar verhouding hoge mate van criminaliteit en leefbaarheidsproblemen. Ook de angst voor criminaliteit, de onveiligheidsbeleving, en de leefbaarheid blijkt sterk samen te hangen met de kwaliteit van de sociale controle.

De analyses van de gegevens van meerdere jaargangen van de Grotestedenmonitor lijken dit ook voor Nederland te onderbouwen (Van Dijk, 2000 en De Hart, 2002). Hieruit komt naar voren dat buurten waarin bewoners de minste sociale contacten onderhouden en waarin ze het minst positief oordelen over de onderlinge saamhorigheid en gezelligheid van de buurt, de kans op slachtofferschap anderhalf tot tweemaal groter is dan de buurten waar men positief oordeelt over deze aspecten. Eenzelfde verband is aanwezig met betrekking tot de beleving van de veiligheid en leefbaarheid van bewoners.

Inkomen

In de Basishandreiking Aanpak Zwerfafval wordt gesteld dat het gemiddelde inkomen in een wijk van invloed op de vervuilingssnelheid: *“In woonwijken met stedelijkheidsklasse 1 en 2 is het gemiddeld inkomensniveau een factor. Rijke mensen zijn niet netter, maar door andere leefomstandigheden geldt: hoe hoger het inkomen, hoe kleiner de kans op zwerfafval. De vervuilingssnelheid is in buurten*



met deze stedelijkheidsklassen bij een gemiddeld inkomen onder €5.000 (peildatum 2002) per jaar hoger dan in buurten met een gemiddeld inkomen boven de €5.000 per jaar". Dit is echter geen sterk lineair verband. Het is vaak zo, maar niet per definitie, dat in een wijk met een gemiddeld hoger inkomen een kleinere kans is op het ontstaan van zwerfafval. Er zijn echter net zo goed wijken met een laag gemiddeld inkomen waar ook geen sprake van zwerfafval is, bijvoorbeeld omdat de sociale cohesie hoog is. En andersom, wijken met een hoog inkomen waar toch veel zwerfafval voorkomt. Kortom, gemiddeld inkomen is slechts een van de factoren, altijd in combinatie met andere.

Relevante kenmerken

In de tabel hieronder worden de indicatoren weergegeven die stabiliteit en heterogeniteit van een wijk vast kunnen stellen en de indicator 'gemiddeld inkomen' als relevant kenmerk voor de sociale situatie in een wijk.

Bronpunten van activiteit

Er zijn plekken waar de kans op het ontstaan van zwerfafval groot is. Twee citaten die dit illustreren:

"[OV-locaties] zijn bij uitstek onderdelen van de openbare ruimte waar mensen maar korte tijd verblijven. De meeste mensen die hier komen zijn op doorreis, begeven zich van herkomst naar bestemming en vertoeven noodgedwongen enige tijd op deze plek. Vaak hebben ze ook haast (ze willen de aansluiting niet missen). Daar komt bij dat het er op bepaalde tijden heel druk kan zijn. Deze combinatie van drukte en haastig bewegen zorgt voor weinig betrokkenheid bij de omgeving. Reizigers begeven zich anoniem en gedachteloos door de ruimte op weg naar elders. Iets al dan niet bewust laten vallen op een plek waar je (voorlopig) toch niet meer terugkomt en waar je geen verantwoordelijkheid voor voelt, is relatief snel gebeurd."
[bron: Bestrijding van Zwerfafval op Openbaar Vervoerslocaties. Agentschap NL; p. 11]

"Binnen de gebieden is een aantal typen locaties extra gevoelig voor zwerfafval: de hotspots. Dit zijn bijvoorbeeld scholen, horecagelegenheden, loketverkoop, 'geld uit de muur', hangplekken, stoplichten, en omgeving inzamelpunten (door verwaaiing)."
[Basishandreiking Aanpak Zwerfafval, Agentschap NL, p. 16]

In het kader van de Wijkscan zwerfafval spreken we over bronpunten van activiteiten waar een ophoping van zwerfafval kan ontstaan. Plaatsen waar zich op bepaalde tijden veel mensen bevinden en/of doorstromen, waar men geen verantwoordelijkheid voelt voor het gebied en zich gemakkelijk kan onttrekken aan (sociale) controle/toezicht.

Min of meer objectieve kenmerken van deze plekken zijn een aanwijsbare locatie, veel activiteiten die niet aan het wonen gerelateerd zijn en grote groepen mensen die zich hier tijdelijk bevinden.

Voorbeelden van dergelijke bronpunten zijn openbaar vervoerslocaties (treinstations, busknooppunten, metrohaltes), winkelgebieden, horeca- en uitgaansgebieden (café, discotheek, bioscoop), schoolomgevingen, voorzieningen (bibliotheek, muziekschool, sportcomplex) en markten en braderieën.

Deze locaties zijn in het kader van zwerfafval te zien als risicolocaties, en zullen bij de inventarisatie nadrukkelijk meegenomen worden.

Relatie sociale kenmerken van de wijk en het ontstaan van zwerfafval	
Gemiddeld inkomen	Lager inkomen, meer kans op vervuiling
Stabiliteit	Stabieler, minder kans op zwerfafval
<ul style="list-style-type: none"> o Woonduur o Verhuizingen o Mutaties ondernemingen o (Ontwikkelingen buurt afgelopen jaren) o (Ontwikkelingen buurt komende jaren) 	
Heterogeniteit	Homogener, minder kans op zwerfafval
<ul style="list-style-type: none"> o Opleidingsniveau o Etniciteit o Discriminatie o (Samenleven etniciteiten) o (Samenleven jong en oud) o (Gezinsituatie) 	

Bijlage 4

Bronnen

Luten, I. (2008) *Handboek Veilig Ontwerp en Beheer. Sociale veiligheid in buitenruimten, gebouwen en woningen*. Bussum: Thoth.

Agentschap NL (2008) *Basishandreiking Aanpak Zwerfafval*.

Newman, O. (1972) *Defensible Space. Crime Prevention through Environmental Design*. New York: Macmillan.

Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Dijk, van, et al. (2000) *Voor het beleid, achter de cijfers. De uitkomsten van de GSB-monitor veiligheid en leefbaarheid nader geanalyseerd*.

Hart, de, et al. (2002) *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*.

Kennisbank Zwerfafvalpraktijk www.gemeenteschoon.nl



Gemeente Schoon

Gemeente Schoon is een initiatief van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en wordt uitgevoerd door Agentschap NL en de NVRD.



Colofon Gemeente Schoon

Dit is een uitgave van Agentschap NL in het kader van Gemeente Schoon. Agentschap NL voert Gemeente Schoon uit in opdracht van de VNG. Alle instrumenten vindt u op: www.gemeenteschoon.nl/kennisbank

Voor advies of hulp: bel Helpdesk Afvalbeheer

Wilt u advies of ondersteuning bij het voorkomen en bestrijden van zwerfafval in uw gemeente? Neem dan contact op met Helpdesk Afvalbeheer van Agentschap NL bereikbaar op tel.: 088 - 602 79 79 (op werkdagen van 09.00 - 12.00 uur) of per email: afvalbeheer@agentschapnl.nl

Agentschap NL

Gemeente Schoon

NL Milieu en Leefomgeving

Postbus 8242

3503 RE Utrecht

tel.: 088 - 602 27 07

email: info@gemeenteschoon.nl

www.gemeenteschoon.nl